

İnsanlığa Karşı Suçlar ve Küresel Eylemsizlik: Tigray Çatışması

Crimes Against Humanity and Global Inaction: Tigray Conflict

Asiye Gün GÜNEŞ-GÜLAL^a

MAKALE BİLGİSİ

<i>Makale Geçmişi</i>	
Başvuru	2 Eylül 2023
Kabul	19 Eylül 2023
Yayın	6 Ekim 2023
Makale Türü	Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Etiyopya,
Tigray Çatışması,
Koruma Sorumluluğu,
Uluslararası Toplum.

ARTICLE INFO

<i>Article History</i>	
Received	2 September 2023
Accepted	19 September 2023
Available Online	6 October 2023
Article Type	Research Article

Keywords

Ethiopia,
Tigray Conflict,
Responsibility to Protect,
International Society.

ÖZ

Etiyopya federal hükümeti ve Tigray Halk Kurtuluş Cephesi arasında Kasım 2020’de başlayan olaylar zamanla diğer bölgelere de sıçrayarak ülke içinden ve dışından birçok farklı aktörün de dahil olduğu bir çatışmaya dönüşmüştür. Çatışan tüm tarafların savaş suçu, insanlığa karşı suç ve etnik temizliğe varan eylemler yürüttüğü tespit edilmiş ancak uluslararası toplum zamanında ve kararlı tepki vermemiş ve yaşananlara seyirci kalmıştır. Devletlerin kendi vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlardan koruyamadığı durumlarda uluslararası toplumun koruma sorumluluğu olduğu kabul edilmesine ve bu yaklaşımın uygulandığı örnekler bulunmasına rağmen Etiyopya’da koruma sorumluluğu gündeme gelmemiş ve uluslararası toplum bir kez daha eylemsizliği tercih etmiştir. Çalışmada koruma sorumluluğunun Etiyopya’da uygulanmamasının ve uluslararası toplumun eylemsizliğinin şiddetin artmasında etkili olduğu savunulmaktadır.

ABSTRACT

The events that began in November 2020 between the Ethiopian federal government and the Tigray People’s Liberation Front have extended to other regions over time and evolved into a conflict involving several local, regional and international. All parties to the conflict have been found to have committed war crimes, crimes against humanity and acts amounting to ethnic cleansing, but the international community has not reacted in a timely and decisive manner and has remained a bystander. Although it is accepted that the international community has a responsibility to protect when states fail to protect their own citizens from ethnic cleansing, genocide, war crimes and crimes against humanity, and there are examples where this approach has been applied, the responsibility to protect has not come to the fore in Ethiopia and the international community has once again preferred inaction. The study argues that the failure to implement the responsibility to protect in Ethiopia and the inaction of the international community have been instrumental in the escalation of violence.

EXTENDED SUMMARY

The Ethiopian conflict, which began in November 2020 between the federal government of Ethiopia, and the Tigray People’s Liberation Front, has evolved into a multifaceted regional crisis, involving several local, regional, and international actors. Reports of the Ethiopian Human Rights Commission, Human Rights Watch, and Amnesty International have indicated that the conflict has resulted in large-scale human suffering, including widespread war crimes, crimes against humanity, and acts that can be categorized as ethnic cleansing, yet the international society has remained largely inactive. The lack of a timely and decisive response by the international society is arguably more unsettling than the alarming nature of the situation. The limited nature of action raises significant concerns regarding the effectiveness and ethical standards of global

mechanisms designed to prevent such acts. The principle of the Responsibility to Protect advocates that states have an inherent duty to protect their people from atrocity crimes – war crimes, genocide, ethnic cleansing, crimes against humanity. According to the 2005 World Summit Outcome Document, all the states must protect its own people and where the state demonstrates an unwillingness or incapacity to fulfill its obligations, the international society has the responsibility to employ diplomatic, humanitarian, and other means to protect the people. This study aims to critically examine the role of the international society in responding to this humanitarian crisis in the Tigray region with a particular emphasis on the concept of the responsibility to protect. In the Tigray case, the international community failed to act swiftly, allowing the conflict to escalate and extend into other regions. Despite a consensus,

^a Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-Posta: a.gungunes@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2353-5679

outlined in former United Nations Secretary-General Ban Ki-moon's 2012 report, that sovereignty should not act as a shield for states committing atrocities, this principle has been broadly ignored in the Ethiopian context. The study identifies state sovereignty as one of the major obstacles to the implementation of the responsibility to protect and argues that the selective application of the responsibility to protect undermines the essence of the principle. The international community has largely remained a bystander, adopting a wait-and-see approach, thus abdicating its responsibility under the responsibility to protect the framework. No serious actions, such as sanctions or legal repercussions, have been imposed on the parties committing mass atrocities in Ethiopia. The study highlights a glaring lapse in the international community's moral and legal obligations under the responsibility to protect framework. The international community's failure to act in a timely and decisive manner in Ethiopia serves as a case study of the shortcomings of the responsibility to protect principle and calls for urgent reform in how this principle is operationalized globally. The absence of political determination constitutes another significant impediment to the implementation of the responsibility to protect. Although United Nations Secretary-General Antonio Guterres has expressed cooperation with regional bodies like the African Union, no concrete actions have been taken. The study argues that the lack of responsibility to protect implementation has contributed to an escalation in violence and human suffering in Ethiopia. The absence of international intervention or even adequate humanitarian aid has worsened the humanitarian crisis on the ground in Ethiopia. The international community's failure to invoke the responsibility to protect in Ethiopia, particularly in a timely and decisive manner, reflects a broader crisis of international governance and normative failure. The principle of the responsibility to protect should serve as an instrument for diplomatic and humanitarian action beyond mere rhetoric. The study emphasizes that the responsibility to protect is not an usurpation of state responsibility but a collaborative effort to help states fulfill their duties. The international community must revisit its obligations under the responsibility to protect and be prepared to act in a timely and decisive manner to prevent further atrocities and human suffering. The international community's inaction and limited use of available tools under the framework of responsibility to protect have exacerbated the humanitarian crisis in Ethiopia. The lack of collective will, both at regional and global levels, has impeded the effective deployment of economic sanctions, humanitarian aid, and other diplomatic measures. The study argues that the failure to implement the responsibility to protect has contributed to the escalation of human distress and violence in Ethiopia. As a result, the ongoing conflict continues to result in grave human rights violations, emphasizing the need for immediate and cohesive international action. The study employs a quantitative methodology to analyze primary resources, such as United Nations resolutions, reports, and international laws relating to the responsibility to protect. Additionally, it incorporates an extensive examination of scholarly publications, comments, and policy papers.

1. Giriş

Ulusal ve uluslararası sorumluluğu içeren koruma sorumluluğu devletlerin vatandaşlarını koruma görevini

destekleyen ve halen gelişmekte olan bir yaklaşımdır. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde kabul edildiği üzere tüm devletler vatandaşlarını vahşet suçlarından (soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar) koruma sorumluluğuna sahiptir. Bu sorumluluklarını yerine getir(e)medikleri durumda uluslararası toplumun ilgili devletleri destekleme, kapasitelerini artırmalarına yardım etme; diplomatik, insani ve diğer yöntemleri uygulama, barışçıl ve/veya zora dayanan zamanında ve kararlı tepki verme sorumluluğu bulunmaktadır.

Kasım 2020'de Etiyopya'nın Batı Tigray bölgesinde başlayan olaylar zamanla diğer bölgelere sıçramış ve Etiyopya Federal Güçleri, Tigray Halk Kurtuluş Cephesi, Eritre Devlet Güçleri dahil olmak üzere birçok farklı milis grup da çatışmalara dahil olmuştur. Çatışmalar süresince binlerce insan hayatını kaybetmiş, insanlık dışı uygulamalara maruz kalmış ve göçe zorlanmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşları, bağımsız araştırma komisyonları, Uluslararası Af Örgütü gibi hükümet dışı uluslararası kuruluşlar çatışan tüm tarafların savaş suçu, insanlığa karşı suç ve etnik temizlik uyguladığına ilişkin deliller ve raporlar sunmuşlardır. Hükümetin kendi vatandaşlarını koru(ya)madığı durumlarda uluslararası toplum sorumluluğunu yerine getirmekle yükümlüdür. Ancak Etiyopya'da yaşananlar karşısında uluslararası toplum harekete geçmemiş ve koruma sorumluluğunu zamanında ve kararlı bir şekilde uygulamamıştır. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesi için Afrika Birliği başta olmak üzere bölgesel örgütlerle işbirliği içinde olunacağını söylemişse de BM Güvenlik Konseyi konuya ilişkin herhangi bir somut adım atmamıştır.

Çalışmada koruma sorumluluğunun Etiyopya'da uygulanmamasının ve uluslararası toplumun eylemsizliğinin şiddetin artmasında etkili olduğu savunulmaktadır. Koruma sorumluluğu normu, uluslararası toplumun devletlerin yerine sorumlulukları üstlenmelerini değil onları bu çerçevede desteklemeyi hedefleyen ve yalnızca askeri müdahaleyi değil diğer birçok diplomatik ve insani araç içeren bir normdur. Bu bağlamda ilk bölümde koruma sorumluluğunun askeri müdahale ve devlet egemenliği tartışması içine sıkıştırılmaması gerektiği üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Etiyopya'nın siyasi yapısından söz edilmekte, Batı Tigray'da yaşanan çatışma ve ihlaller incelenmektedir. Son bölümde ise uluslararası toplumun çatışmaların durdurulması için hangi araçlara başvurdukları ve bunların ne kadar etkili oldukları üzerinde durulmaktadır.

2. Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu önleme, tepki ve yeniden inşaa sorumlulukları üzerine kurulu olan; egemenliği iç ve dış işleyişte kontrolden çok sorumluluk olarak değerlendiren bir normdur. Buna göre sorumluluk olarak egemenlik uygulamada üç yönlü bir öneme sahiptir: (1) devletlerin vatandaşlarının güvenliklerini, yaşamlarını koruma ve refahlarını artırma sorumluluğunu, (2) ulusal siyasi otoritelerin içeride vatandaşlarına, dışarıda ise BM aracılığıyla uluslararası topluma karşı sorumluluğunu, (3) devlet görevlilerinin eylemlerinden kaynaklanan sorumluluğu ifade etmektedir (International Commission on Intervention and State Sovereignty [ICISS], 2001). 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'ne göre soykırım, savaş

suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar karşısında, BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile diplomatik, insancıl, diğer barışçıl yollar kullanılabilir (UN General Assembly [UNGA], 2005). Devletler, nüfuslarını korumada açıkça başarısız oldukları durumlarda BM Şartı uyarınca ve ilgili bölgesel kuruluşlarla uyumlu şekilde işbirliği içinde zamanında ve kararlı adımlar atmaya hazır olduklarını beyan etmiştir.

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan A/63/677 sayılı raporda normu, önleme ve tepki ayaklarını kapsayan “devletin koruma sorumluluğu, uluslararası yardım ve kapasite artırımı, zamanında ve kararlı tepki” olmak üzere üç sütun stratejisi temelinde ele almıştır (UNGA, 2009). Buna göre I. Sütun olan devletin koruma sorumluluğu, Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. maddesinde belirtildiği gibi her devletin, tüm halkı soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan ve bu suçların teşvikinden koruma sorumluluğuna dayanmaktadır. II. Sütun uluslararası toplumun, yardım ve kapasite artırımı yoluyla devletlerin sorumluluklarını etkili şekilde yerine getirmelerine destek olmasını öngörmektedir. Buna göre uluslararası toplum, devletleri I. sütundaki sorumluluklarını karşılamaları için teşvik etmek, sorumluluklarını yerine getirmelerine ve kapasitelerini geliştirmelerine yardım etmek, kriz ve çatışmalar ortaya çıkmadan önce devletleri desteklemek ile yükümlüdür (UNGA, 2009). Bu sütun politika, prosedür ve uygulama oluşturmak için kritik öneme sahiptir ve uluslararası toplum ve devlet arasında aktif bir ortaklık anlamına gelmektedir. Gallagher'in (2015) de vurguladığı gibi II. Sütunun bir diğer önemi de devletlerin koruma sorumluluklarını yerine getirmede başarılı olmaları için birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmeleri, dolayısı ile koruma sorumluluğunun egemenliğe zarar vermeyi değil egemenliği güçlendirmeyi amaçladığını hatırlatmasıdır.

III. sütun olan zamanında ve kararlı tepki ise devletlerin vatandaşlarını korumada açıkça başarısız olduğu durumlarda uluslararası toplumun, BM Güvenlik Konseyi kararı ile, BM Şartı'nın VI. Bölümündeki gibi barışçıl ve/veya VII. Bölümündeki gibi zora dayanan, bölgesel veya yerel işbirlikleri içeren zamanında ve kararlı tepki verme sorumluluğudur (UNGA, 2014). Üye devletler arabuluculuk, gözlem misyonları, soruşturma komisyonları gibi askeri olmayan ve barışı koruma misyonları, askeri harekate izin verilmesi gibi askeri araçlar kullanabilmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile 19 Mart 2011 tarihinde Libya'ya yapılan askeri müdahale, koruma sorumluluğunun suistimal edilebileceğine ilişkin tartışmayı yeniden başlatmış olsa da normda öncelikli olan önlemektir. Tüm önleyici yöntemlerin tüketilmesi, bunların yetersiz kaldığı durumdaysa diplomatik, ekonomik, askeri prosedürlerin devreye sokulması öngörülmektedir. Buna göre suçun bağlamına, faillerine ve kurbanlarına bağlı olarak, üç sütun altında tüm önlemler alınabilir; üç sütun art arda veya eşzamanlı uygulanabilir ve birbirlerini destekleyebilirler (Koç, 2021: 73). Benzer şekilde ilgili çözüm eyleminin hangi sütuna ait olduğunu belirlemek her zaman mümkün ve de gerekli değildir. Örneğin koruma sorumluluğu ile

ilgili suç ve ihlallerin faillerini tespit etmek için oluşturulan uluslararası soruşturma komisyonu daha fazla suç ve ihlalin önlenmesine katkıda bulunarak II. Sütun, zamanında ve kararlı bir yanıt vererek de III. Sütun kapsamında bir eylem olabilmektedir (UNGA, 2012).

A/69/981-S/2015/500 kararda açıkça belirtildiği gibi koruma sorumluluğunun birincil amacı, devletlerin Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme ve Cenevre Sözleşmeleri kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamaktır. Bunun yanı sıra koruma sorumluluğu devlet egemenliğini, halkların bu dört suçtan daha etkili bir şekilde korunması yoluyla pekiştirmekte ve egemenliğin müttefiki rolünü üstlenmektedir (UNGA, 2015). BM, devletlerin sorumluluklarını onlar adına yerine getirmekle yükümlü değildir. Amaç, devletlerin kendi sorumluluklarını başarılı bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır (UNGA, 2012).

Uluslararası toplum bu süreçte vahşet suçlarının tekrar edilmesinin önlenmesinde başarılı adımlar atmıştır. Örneğin Fildişi Sahili'nde zamanında ve kararlı tepki verilmiş; ambargo, diplomasi ve sınırlı güç kullanımı uygulanmıştır. Kenya ve Gine'de de II. ve III. sütunlar kapsamında soruşturma komisyonu kurulmuş, önleyici diplomasi uygulanmış ve şiddetin önüne geçilmiştir (Koç, 2021: 68). Ancak Etiyopya'da koruma sorumluluğu uygulanmamış, hatta BM Güvenlik Konseyi'nin bu bağlamda gündemine dahi girememiştir.

3. Etiyopya'da Siyasal Aktörler ve Değişimler

Günümüzde federal parlamenter sistemle yönetilen Etiyopya çok dilli, çok dinli ve çok etnikli bir yapı arz etmektedir. Ülke nüfusu Oromo (%35,8), Amhara (%24,1), Somali (%7,2), Tigray (%5,7)¹, Sidama (%4,1), Guragie (%2,6), Welaita (%2,3), Afar (%2,2), Silte (%1,3), Kefficho (%1,2) ve diğer etnik gruplardan (%13,5) oluşmaktadır. Bu yapıyla bağlantılı olarak ülkede farklı diller kullanılmakta; Amhara, Oromo, Tigrayna, Somalia ve Afar resmi dil olarak kabul edilmektedir (Central Intelligence Agency [CIA], 2023).² Tarihsel adaletsizlikleri düzeltmek ve siyasi birliği beslemek amacıyla yönetim sistemi coğrafi değil etnik temelli uygulanmakta ancak bu durumun kimi etnik gruplar arasındaki bağıllığı derinleştirirken kimi gruplar arasındaki nefreti yoğunlaştırdığı ve yeni çatışmalara zemin hazırladığı ileri sürülmektedir (Fessha, 2010: 3).

Geçmişte farklı bölgesel siyasi merkezlere bölünmüş olan ülkede merkezi devlet inşası modeli ilk kez II. Tewodros tarafından denenmiş, 19. yüzyılın son çeyreğinde güçlü bir merkezileşmiş üniter devlet yapısı ortaya çıkmıştır (Fiseha, 2019: 154). II. Tewodros'un ardından başa geçen IV. Yohannes daha farklı bir yol izlemiş ve kontrollü bölgeselcilik politikası uygulamıştır. Buna göre hükümdarlığını tanıdıkları sürece yönetici elitlerin (hereditary rulers) de yönetimde yer almasına izin vererek değişen düzeylerde özerklik sağlamıştır (Gedamu, 2022: 156). İmparator Selassie döneminde merkezleşme daha da pekiştirilmiş, ilk yazılı anayasa kabul edilmiş, modern parlamento kurulmuş ve ülke uluslararası sisteme uyum sağlamıştır. Bu süreçte homojenleştirme politikası

¹ Tigraylar, görece az nüfuslarına rağmen 1991-2020 yılları arasında yönetimi elinde bulunduran EPRDF iktidarı süresince siyasi alanda etkili etnik grup olmuştur (BBC, 2021).

² Büyük çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan veya Müslüman olan ülkede Protestanlar, Katolikler ve yerel dinlere mensup kişiler bulunmaktadır.

çerçevesinde “tek din (Ortodoks Hıristiyanlık) ve tek dil (Amharca)” sloganı benimsenmiş ve yarı-özerk krallıklar tasfiye edilmiştir (Fiseha, 2019: 154). 1974 yılında Selassie yönetiminin devrilmesinin³ ardından iktidara gelen askeri-sosyalist rejim (Dergler - Provisional Military Administrative Council) devleti laikleştirmiş, kilisenin baskın rolüne son vermiş ve tüm milliyetlerin eşit olduğu vurgusu yaparak tüm grupları kapsayıcı tutum sergilemeyi hedeflemiştir. 1987 Anayasası ile 24 yönetim bölgesi ve beş özerk bölgeyi içeren üniter devlet kurulmuştur (Keller, 1998: 112).

1991 yılında Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (Eritrean People Liberation Front) ve Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (Tigrean Peoples Liberation Front - TPLF) güçlerini birleştirmiş, askeri rejimi devirmiş (Mengistu, 2015: 95) ve Etiyopya Halkları Devrimci Demokratik Cephesi (Ethiopian Peoples' Revolutionary Democratic Front - EPRDF) geçiş hükümetini kurmuştur. 1995 yılında Etiyopya bir kez daha federalizmi benimsemiş⁴ ve bu çerçevede 80'in üzerinde etnik grubu bir arada tutmayı hedefleyerek etnik federalizm uygulamaya başlamıştır. Uzun süre gücün merkezileşmiş elitin elinde olmasına tepki olarak siyasette dönüşüm yaşanmış ve bölgeselcilikten etnik temelli siyasete geçilmiştir (Fiseha, 2018: 336). 1995 Anayasası'nda etnik köken, etnik çeşitlilik ve genel olarak etnisitenin önceliği vurgulanmış (Gebeye, 2023:160), dokuz eyalet (Tigray, Amhara, Afar, Oromia, Somali, Benishangul Gumuz, Güney Milletleri-Milliyetleri ve Halkları, Gambela Halkları ve Harar Halkı) ve iki şehir yönetimi (Addis Ababa ve Dire Dawa) kurulmuştur. EPRDF, ülkedeki siyasi krizin etnik tahakkümden kaynaklandığını; uluslar, milliyetler ve halkların (nations, nationalities and peoples) kendi kaderini tayin ve kendi kendini yönetme hakkı olduğunu savunmuş, oluşturulan Anayasa da bu fikirden etkilenmiştir (Fiseha, 2012: 440). Bu bağlamda ülke Tigray Halk Kurtuluş Cephesi, Amhara Milli Demokratik Hareketi, Oromo Halklarının Demokratik Teşkilatı ve Güney Etiyopya Halkları Demokratik Hareketi'nden oluşan siyasi ittifak – EPRDF– tarafından yaklaşık 30 yıl yönetilmiştir. Self-determinasyonun, ademimerkeziyetçiliğin ve ayrılma hakkının (secession) anayasal güvenceye alınması devleti bir arada tutmanın yegâne yolu kabul edilmişse de bu yöntem EPRDF'nin öngördüğü şekilde etnik gerilimleri azaltmamıştır (Mengistu, 2015: 95).

Hükümet karşıtı protestoların ardından 15 Şubat 2018 tarihinde Başbakanlığı ve EPRDF başkanlığını bırakan Hailemariam Desalegn'in yerine Mart ayında Abiy Ahmed geçmiştir. Ahmed'in iktidara gelmesiyle birlikte dengeler değişmiş ve TPLF, diğer üç koalisyon partisiyle birlikte Ahmed'in başkanlığında yeni kurulan Refah Partisi

(Prosperity Party) çatısı altında birleşmeyi reddettiğinde EPRDF'den ayrılmış ve yeni koalisyonda yer almamıştır (Badwaza ve Temin, 2018).⁵

4. Tigray Çatışması: Güç Mücadelesinden İnsani Krize

Abiy Ahmed'in 2018 yılında iktidara gelmesinin ardından Tigraylı liderler üst düzey pozisyonlardan uzaklaştırıldıkları, günah keçisi ilan edildikleri, haksız yere yolsuzluk soruşturması geçirdikleri ve askeri pozisyonlardan tasfiye edildikleri gerekçeleriyle seslerini yükseltmiştir. Aynı dönemde, sınır güvenliği nedeniyle Etiyopya federal güçlerinin ve askeri teçhizatının en yoğun olduğu Tigray'da bunları kimin kontrol ettiğine ilişkin gerilimler de ortaya çıkmıştır.⁶ Bunun dışında Covid-19 pandemisi gerekçesiyle Ağustos ayında yapılması gereken ulusal seçimler ertelenmiş, Tigray yönetimi Eylül ayında bölgesel seçime gitmiş, taraflar birbirlerini yasadışı ilan etmiş ve askeri çatışma planlamakla suçlamıştır (Al Jazeera, 2020b). Ekim ayında federal hükümet Tigray ile bağlarını ve Tigray'a fon desteğini kestiğinde gerilim büyümüş ve Tigray yönetimi bunun “savaş ilanı” olduğunu söylemiştir (BBC, 2021).

4 Kasım 2020 tarihinde Batı Tigray'da başlayan çatışmalar Tigray güçlerini (Tigray Özel Güçleri ve Tigray Savunma Kuvvetleri), Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetleri (ENDF) ve Amhara bölgesel kolluk kuvvetleri de dahil olmak üzere Amhara bölgesinden müttefik kuvvetlerle (Amhara milisleri ve “Fanos” olarak bilinen düzensiz milisler, özel polis kuvvetleri) karşı karşıya getirmiştir (Human Rights Watch [HRW], 2022a). Etiyopya Başbakanlık Ofisi'nin yaptığı açıklamaya göre TPLF'nin Tigray'da bulunan Etiyopya Ulusal Savunma Birlikleri'ne ait kampa saldırması üzerine harekete geçilmiştir (Office of the Prime Minister, 2020). Yaşanan gelişmeler üzerine Etiyopya Başbakanı Ahmed, çizginin aşıldığını, halkı ve ülkeyi kurtarmak için güç kullanılacağını belirtmiş ve bölgede altı aylık olağanüstü hâl ilan etmiştir (Burke, 2020). Çatışma çoğunlukla Tigray'da meydana gelmiş ancak farklı taraflar da (Eritre Savunma Kuvvetleri⁷, Somali birlikleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ve İran) çatışmaya dahil olmuştur (Mukwege Foundation, 2022)⁸.

7 Kasım'da Tigray'daki askeri hedeflere hava saldırıları başlamıştır. Ordu dahil olmak üzere, hava yolları çalışanlarından taksicilere kadar Tigraylıların tasfiye sürecine gidilmiştir. Etiyopya Parlamentosu Tigray'ın seçilmiş hükümetini kendi seçeceği yönetimle değiştirmek için oylama yapmış ve sonrasında Etiyopya hükümeti TPLF'yi terör örgütü ilan etmiştir (Plaut, 2021). Çatışmalar başladıktan kısa süre sonra Tigray'da bulunan insani yardım kuruluşları gıda ve yakıt (ve dolayısıyla su) sıkıntısı

³ Devrimin arkasındaki öğrenci hareketi için bkz L. Aalen, (2002). Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian experience 1991-2000. *CMI Report 2*, 1-153.

⁴ Etiyopya ilk olarak 1950'lerde federalizmi deneyimlemiştir. Federasyonun dağılması Tigray, Oromo, Somali gibi etnik kurtuluş hareketlerine de ilham veren Eritre Kurtuluş Savaşı'na neden olmuştur (Gebeye, 2023: 158).

⁵ EPRDF'nin dağıldığı süreçte TPLF bunu merkezileşme adımı olarak görmüş, federal hükümet TPLF'yi insan hakları ihlalleriyle suçlarken TPLF de Refah Partisi'ni merkeziyetçi rejim olmakla itham etmiştir (Fiseha, 2023: 286).

⁶ Örneğin Tigray yönetimi, Abiy Ahmed'in atadığı bir generalin görevlendirmesini kabul etmemiştir (Al Jazeera, 2020a).

⁷ Eritre birliklerinin Etiyopya'da bulunduğunu hem Etiyopya hem de Eritre tarafları reddetmiş olsa da Mart 2021 tarihinde Abiy Ahmed (uluslararası

toplumun baskısı ve olası yaptırımları ile karşılaşınca) savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırma ilişkin soruşturmaları ertelemiş, Eritre güçlerinin sınırı geçtiğini itiraf etmiş ve hemen ardından Eritre birliklerinin çekileceğinin garantisini vermiştir. Ancak Eritre birliklerinin Etiyopya'dan çıkmadığı bilinmektedir (The Organization of World Peace [OWP], 2023).

⁸ Türkiye ve Etiyopya uzun yıllara dayanan ekonomik ve ticari ilişkilerini 2021 yılında genişletmiş ve kalkınma, savunma, su ve bilimi kapsayan birtakım yeni anlaşmalar imzalamıştır. Özellikle Türkiye'nin Etiyopya sınırında yaşanan krizlerde arabulucu rolü üstlenebileceği, söz konusu yeni anlaşmaların Tigray krizinde etkili olabileceği iddia edilmiştir (EPC, 2021). Birleşik Arap Emirlikleri'nin de Etiyopya ordusuna askeri destek sağladığı tespit edilmiştir (Al Jazeera, 2021). İran'ın da Etiyopya federal hükümetine askeri drone temin ettiği bilinmektedir (CFR, 2023).

çektiklerini, bir ay içinde Sudan'a geçen mülteci sayısının 50 bini aştığını bildirmiştir (Security Council Report, 2020). Olaylar mültecilerin yoğun olarak yaşadığı Shire bölgesine, Amhara ve Afar'a da sıçramış (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [OCHA], 2020), bölge genelinde yerleşim yerleri yok edilmiş; işkence, keyfi gözaltı, yargısız infaz, zorla yerinden etme, tecavüz ve diğer cinsiyet temelli şiddet türleri içeren savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlenmiştir (International Development Committee, 2021).

Abiy Ahmed Kasım 2020'de, yaşananların kolluk kuvveti operasyonundan fazlası olmadığını söylemişse de olaylar Eritre ve Somali birliklerini, Amhara özel kuvvetlerini de içeren bölgesel çatışmaya dönüşmüştür. Kısa sürede Tigray'ın başkenti Mekelle ve bölgenin büyük bir kısmı Etiyopya ve Eritre birliklerinin eline geçmiş, 18-28 Haziran 2021 tarihleri arasında Tigraylar Mekelle'yi geri almıştır. Bu süreçte Tigray'da bulunan Eritre mülteci kampları saldırıya uğramıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) benzer vahşet olaylarının yaşanması durumunda harekete geçeceklerini açıklamış ve Eritre birliklerinin ülkeden çekilmesini, yardımların engellenmeden ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasının sağlanması için çağrı yapmıştır (Plaut, 2021). 28 Haziran 2021'de Etiyopya federal hükümeti, bölgedeki insani kriz nedeniyle, tek taraflı ateşkes ilan etmişse de tarafların çatışmayı durdurmasını sonucunda girişim başarısız olmuştur. Hükümet Mekelle'den çıkarken bölge ile olan iletişimi ve bölgeye yönelik temel hizmetleri (elektrik, telefon, internet, bankacılık hizmetleri) kesmiştir. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, Afar ve Batı Tigray arasındaki temel bağlantı noktalarından biri olan Tekeze nehri üzerindeki önemli bir erişim köprüsünün yıkıldığını ve gıda yardımı taşıyan 29 kamyonun Tigray'a gidişinin engellendiğini bildirmiştir (HRW, 2021). Bu süreçteki aksaklıklar nedeniyle, tüm olumlu ilerlemelere rağmen çatışmanın başladığı zamanki duruma dönüldüğüne ilişkin endişeler dile getirilmiştir (The New Humanitarian, 2021).⁹

2022 verilerine göre çatışmalar sonucunda beş yaşın altındaki çocukların %14'ünden fazlası, hamile ve emziren kadınların neredeyse 1/3'ü yetersiz beslenme ile karşı karşıya kalmış ve Tigray'da toplam 4,6 milyon insan (nüfusun %83'ü) gıda güvencesizliğiyle mücadele noktasına gelmiştir (World Food Programme [WFP], 2022). Ülke genelinde sekiz milyondan fazla kadın ve kız çocuğu da koruma hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır (UN Population Fund [UNFPA], 2022). Kuraklık ve sel gibi aşırı hava olayları ve pandemi nedeniyle güney ve güneydoğu bölgelerinde milyonlarca insanın geçim kaynakları zarar görmüştür. Gıda, su ve tarım kaynaklarının azalması nedeniyle ülke içi göç tetiklenmiş ve bu durum da gıda güvensizliğinin derinleşmesiyle sonuçlanmıştır. 2022 itibarı ile 2,6 milyon insan yerinden edilmiş, binlerce Etiyopyalı çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Çatışmalar başlamadan önce dahi Etiyopya'da iki milyonu Tigray bölgesinde olmak üzere 15,2 milyon insanın yardıma muhtaç durumda olduğu; yaklaşık bir milyon insanın kıtlık benzeri koşullarda yaşadığı ve Tigray'daki 6 milyon kişiden 5,2 milyonunun şiddetin doğrudan bir sonucu olarak akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kaldığı belirlenmiştir (European Parliament, 2021). Etiyopya genelinde insani

yardıma ihtiyaç duyan kişi sayısı yaklaşık 20 milyona ulaşmıştır (UNFPA, 2022).

24 Mart 2022 tarihinde Etiyopya federal hükümeti acil ateşkes ilan etmiş (FDRE Government Communication Service, 2022), aynı gün TPLF de bu ateşkesi kabul etmiş (Tigray External Affairs Office, 2022) ancak ateşkes anlaşması kısa sürmüştür. Ağustos 2022 tarihinde Tigray'da bulunan bir kreşe Etiyopya federal güçlerinin gerçekleştirdiği hava saldırısında siviller hayatını kaybetmiş ve BM bu saldırıyı kınamıştır. Buna karşılık federal hükümet iddiaları kabul etmemiş ve sivil ölümlerden TPLF'yi sorumlu tutmuştur (Le Monde, 2022b). Eylül 2022'de TPLF Afrika Birliği'nin barış önerilerini kabul edeceklerini açıklamıştır (Reuters, 2022). Ekim 2022'de Afrika Birliği Başkanı Musa Faki Mahamat, Etiyopya federal hükümeti ve TPLF arasında barışçıl siyasi çözüm bulunması amacıyla (devam eden sürecin bir parçası olarak) ilk doğrudan görüşmelerin başladığını açıklamıştır. Afrika Birliği Etiyopya'daki çatışmaları durdurmak, barışçıl ve istikrarlı bir Etiyopya için tarafları destekleme taahhüdünü yinelemiştir (African Union [AU], 2022). Kasım ayında da taraflar Afrika Birliği liderliğinde yürütülen bu görüşmelerde düşmanlıkların kalıcı olarak durdurulması kararı almıştır. Arabulucu, Nijerya eski devlet başkanı, Olusegun Obasanjo barış görüşmelerinin ilk ayağında tarafların düzenli ve koordineli silahsızlanma, düzenin yeniden tesisi, insani yardım malzemelerine engelsiz erişim konularında anlaşacağını söylemiştir. Tigray tarafı da anlaşmayı memnuniyetle karşıladıklarını, uygulamaya hazır olduklarını, halkın iyiliği için taviz verdiklerini belirtmiştir (Al Jazeera, 2022). 2 Kasım'da yapılan Etiyopya'da Kalıcı Barış İçin Düşmanlıkların Kalıcı Olarak Durdurulmasına Dair Anlaşma'da nefret söylemi dahil her türlü düşmanlığa son verilmesi; silahsızlandırma, silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon programı uygulanması; insani yardıma sınırsız erişim sağlanması; başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere sivillerin korunması konularında uzlaşılmıştır (Mabera, 2023; CFR, 2023). Barış anlaşması imzalandıktan sonra yaptığı açıklamada arabulucu Obasanjo çatışmalar süresince yaklaşık 600 bin insanın hayatını kaybettiğini ve barış anlaşması ile bir günde ortalama bin insanın hayatını kurtardıklarını açıklamıştır (Pilling and Schipani, 2023).

10 Ocak 2023'te Tigray Savunma Kuvvetleri ağır silahları federal hükümete teslim etmeye başlamıştır. Yardım çalışanları, barış anlaşmasına rağmen Eritre ve bölgesel Amhara güçleri tarafından sivil mülklerin yağmalanması, adam kaçırmaya ve toplu gözaltılar da dahil olmak üzere Tigray'da devam eden ihlalleri bildirmiştir. Bu nedenle barış anlaşmasının bir parçası olmamasına rağmen Eritre birliklerinin Tigray'dan çekilmesi, TPLF için önemli bir konu olmaya devam etmiştir. Barış anlaşmasını daha da ilerletmek için 22 Mart'ta Etiyopya Parlamentosu, TPLF'yi terörist statüsünden çıkarmış ve liderlerine yönelik suçlamaları düşürmüştür (Global Centre for the Responsibility to Protect [GCR2P], 2023).

⁹ Kimileri Amharalı milisleri suçlarken Abiy Ahmed Tigray Savunma Kuvvetleri'ni suçlamıştır.

5. Uluslararası Toplumun Sorumluluğu: Uluslararası Yardım ve Kapasite Artırımı – Zamanında ve Kararlı Tepki

Koruma sorumluluğunun uluslararası yardım ve kapasite artırımı ayağı, suçları önlemede ve özellikle dezavantajlı grupların korunmasında güçlü bir araç olarak kabul edilmektedir (UNGA, 2009). Uluslararası yardım ve kapasite artırımının temel amacı devletlerin vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu yerine getirmelerine yardımcı olmaktır. Bunun yetersiz kaldığı ve/veya başarısız olduğu durumda ise uluslararası toplumun zamanında ve kararlı bir tepki verme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu çerçevede arabuluculuk ve siyasi yaptırım (tehdidi) gibi diğer diplomatik faaliyetler, bilgi toplama, insani yardım, ekonomik yaptırım, yasal işlemler, güç kullanımı veya kullanma tehdidi gibi bir dizi araç kullanılabilir. Üye devletler “Koruma Sorumluluğunun Uygulanması” başlıklı kararda bu sorumluluklarını kabul etmiş, BM Şartı’na ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak harekete geçeceklerini beyan etmiştir (A/63/677). Kasım 2020 tarihinde Batı Tigray’da başlayan, zamanla diğer bölgelere de yayılan ve farklı aktörlerin dahil olmasıyla şiddetin boyutunun değiştiği çatışmalarda uluslararası toplumun üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği, koruma sorumluluğu çerçevesinde uygulanabilecek araçların çok azına başvurduğu görülmektedir.

Afrika Birliği, çatışmalar başladıktan kısa süre sonra askeri ve zorlayıcı olmayan seçeneklerin başında gelen arabuluculuk faaliyetlerine başlamıştır. Afrika Birliği Başkanı Cyril Ramaphosa gerilimi azaltmak amacıyla başkent Addis Ababa’ya üç üst düzey elçi göndermiş ancak Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed elçilerin Tigray’a geçişine ve TPLF ile görüşmelerine izin vermemiş (De Waal, 2020), askeri operasyonların devam edeceğini söylemiş, Birliğin ateşkes ve arabuluculuk önerisini reddetmiştir (Reuters, 2020). Afrika Birliği’nin Ağustos 2021’deki arabuluculuk girişimleri de Tigray yönetimi tarafından Etiyopya federal yönetimi lehine taraf tutmakla eleştirilmiştir. BM Güvenlik Konseyi üyeleri olan Kenya, Nijer ve Saint Vincent ve Grenadinler Tigray’daki durumun dünya çapında resmi olarak tartışılmasına karşı çıkmış, çatışmanın Etiyopya’nın iç meselesi olduğunu, uluslararası çabaların Afrikalı liderler ve/veya Afrika Birliği aracılığı ile yürütülmesi gerektiğini ileri sürerek devlet egemenliği vurgusu yapmışlar, bu çerçevede Çin ve Rusya’nın da desteğini almışlardır (The Guardian, 2021). Haziran 2021’de Afrika Birliği, uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerini araştırmak, cinsiyet temelli şiddet ve diğer insan hakları ihlallerini soruşturmak ve raporlamak, kanıt toplamak, gelecekteki ihlalleri önlemek amacıyla eylem planı hazırlamak, yetkililer ve diğer tüm paydaşlar arasında iletişim sağlamak, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı kapsamındaki hak ihlallerinin failerini tespit etmek amacıyla Soruşturma Komisyonu kurmuştur (The African Commission on Human and Peoples’ Rights [ACHPR], 2021).¹⁰ Arabulucu Obasanjo sonraki dönemde ülke içinde TPLF, Oromia ve Amhara temsilcileri, ülke dışında ise

Kenya, Uganda, Cibuti, Güney Sudan, Somali ve Sudan liderleri ile görüşmüş; çatışmanın diyalogla sona erdirileceğini ve askeri çözümün söz konusu olmadığını vurgulamıştır (AU, 2021).

Patrick Wight (2021) Etiyopya’da yaşananlara doğrudan müdahale etmenin ve ulusal bir diyalog için ateşkes anlaşmasına aracılık etmenin ötesinde uluslararası toplumun üstlenebileceği birtakım roller önermiştir: Tigray’a sınırsız insani erişime izin vermesi için Etiyopya federal hükümetine baskı yapmak, Eritre birliklerinin Tigray’dan çekilmesini ve uluslararası hukuk yoluyla hesap verebilirliği sağlamak. Etiyopya’da bu önerilerden bazıları denenmiş ancak hepsinden başarılı sonuç alınamamıştır. Örneğin bu üç önerinin hayata geçirilmesinde de etkili olabilecek ekonomik yaptırım seçeneği BM Güvenlik Konseyi’nde ele alınmamış, tek taraflı yaptırımlar ise sınırlı düzeyde kalmıştır. Etiyopya federal ve bölgesel yetkilileri iddiaları reddetse de ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken Etiyopya’da yaşananları etnik temizlik olarak tanımlamış, yaşananların kabul edilemez olduğunu söylemiş (Reuters, 2021; HRW, 2022a) ve bu çerçevede birtakım yeni adımlar atılmasını sağlamıştır. Ağustos 2021’in sonlarında ABD, Tigray’daki rolü nedeniyle Eritre’ye yönelik yaptırımları artırmış ve Etiyopya’da devam eden insani krizden sorumlu veya suç ortağı olduğu düşünülen kişileri kapsayacak şekilde genişletmiş (Council on Foreign Relations [CFR], 2023); insan hakları ve insani yardım krizi nedeniyle bazı isimlere vize yasağı, varlıkların dondurulması gibi yaptırımlar uygulama kararı almıştır (Bader, 2021).¹¹ 1 Ocak 2022 tarihinde ABD, Tigray’da işlenen ağır insan hakları nedeniyle Etiyopya’yı Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA) kapsamında uygulanan ticaret programından çıkarmıştır (Office of the US Trade Representative [USTR], 2022). Tek taraflı yaptırımları gündemine alan bir diğer aktör de Avrupa Birliği (AB) olmuş ancak savaş suçları ve/veya insanlığa karşı suçlar işleyenlere herhangi bir yaptırım uygulamamış, savaşan taraflar arasında arabuluculuk yapmak için önemli bir girişimde bulunmamış, Afrika Birliği ile işbirliğine devam edeceklerini ve “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” çağrılarını yinelemiştir (Borrell, 2021). Avrupa Parlamentosu (2021) üye devletlere, Etiyopya ile sürdürülen –sivillere yönelik saldırıları kolaylaştırmak ve insan hakları ihlallerini gerçekleştirmek için kullanılan– silah ve gözetleme teknolojisi ihracatını durdurma çağrısında bulunmuştur. Bu süreçte AB üye ülkelerinden Almanya sesini biraz daha yükseltmiş, Etiyopya’ya yönelik kalkınma yardımının barışı zorlamak için kullanılabilirliğinin ve düşmanlıkların acilen durdurulması gerektiğinin altını çizmiştir (Pelz, 2021). AB, Etiyopya’ya verilen 107 milyon dolarlık bütçe desteğini dondurmanın ötesine geçmemiştir (Fox, 2021a). Diğer uluslararası aktörler gibi Çin tarafların şiddeti sonlandırması ve diyalog çağrısı yapmış ancak Abiy Ahmed’in kendi vatandaşlarını koruyabileceğinden emin olduklarını da vurgulamıştır. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Abiy Ahmed’e yönelik baskıyı doğru bulmadığını ve aynı baskının TPLF’ye yapılmadığını, Çin’in dış güçlerin Etiyopya’nın iç işlerine karışmasına karşı olduğunu söylemiştir (Mutambo, 2021).

¹⁰ Hemen ardından Etiyopya Dışişleri Bakanlığı, Afrika Birliği’nin açıklamasının üzücü ve yasal dayanakta yoksun olduğunu söylemiştir (Addis Standard, 2021).

¹¹ Donald Trump yönetimi döneminde ABD, TPLF’ye karşı Abiy Ahmed’i desteklemiş ancak Joe Biden döneminde daha eleştirel yaklaşmıştır. Bu süreçte Abiy Ahmed, Çin ve Rusya’nın desteğini pekiştirmek için dış müdahale ve ABD emperyalizmi kozunu oynamıştır (Wight, 2021: 19).

Rusya, BM Güvenlik Konseyi oturumlarında “BM’nin insani acil yardıma ilişkin yol gösterici ilkelerini” hatırlatarak “devletlerin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine” tam saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Security Council Report, 2021a). Sonuç olarak koruma sorumluluğunun zorlayıcı önlemlerinden biri olan ekonomik yaptırım aracı kolektif olarak işletilememiştir.

Çatışmaların başlangıcından itibaren insani yardımların düzenli geçişi ve ambulansların kullanımı engellenmiş, sağlık hizmeti veren tesisler ve altyapı yok edilmiş, insani yardım çalışanlarına yönelik şiddet eylemleri gerçekleştirilmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nin, sağlık ve insani yardım personeline ve faaliyetlerine yönelik suistimallerin önlenmesini ve meydana geldiklerinde hesap sorulmasını amaçlayan, 2286 sayılı kararı Etiyopya’da uygulanmamıştır (Burns, 2021). Etiyopya federal hükümeti, dezenformasyon yaydıkları gerekçesiyle Ağustos 2021’de Tigray’da görev yapan en büyük iki uluslararası yardım kuruluşunun çalışanlarını üç ay süreyle yasaklamıştır (Kleinfeld, 2021).¹² Eylül ayında BM İnsani Yardım Sorumlusu Martin Griffiths, Etiyopya federal hükümetinin yardımları engellemesinin ülkede kıtlığa neden olduğunu açıklamıştır (Quach, 2021). Ekim ayında ise Etiyopya hükümeti iç işlerine karıştıkları nedeniyle aralarında UNICEF’in Etiyopya temsilcisi Adele Khodr, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi İnsani İşler Koordinatörü Grant Leaity’nin de bulunduğu yedi BM çalışanını istenmeyen kişi ilan etmiş ve ülkeyi terk etmelerini istemiştir (France24, 2021). Leaity, Etiyopya federal hükümetine bölgeye ilaç ve gıdanın ulaşmasını engelleyen insani ve ekonomik ablukanın kaldırması çağrısı yaparken, federal yönetim Tigray’a yönelik yardımların engellendiği ve açlığın bir araç olarak kullanıldığı iddialarını reddetmiştir (Gerth-Niculescu, 2021). BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Mark Lowcock, Tigray’da tarım alanlarının yakılması, gıda yardımının engellenmesi yoluyla insanların zorla aç bırakıldıklarını ve açlığın bir savaş silahı olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Paravicini ve Hourel, 2021). Bununla birlikte Etiyopya’da yalnızca federal hükümetin değil çatışan tüm tarafların bu tür ihlallerde bulunduğu da bildirilmiştir (Le Monde, 2022a). BM yardım kuruluşlarına göre, çatışmaların etkisi nedeniyle, Tigray’a gıda, gıda dışı ürünler ve yakıt tedariki için her gün ortalama 100 yardım tırının girişi gerekmektedir. Ancak 12 Temmuz-22 Ağustos 2021 tarihleri arasında yalnızca 335 yardım tırı ülkeye giriş yapabilmiş (Reliefweb, 2021a), 22 Ağustos tarihinden sonra ise yardımların girişi sona ermiştir (Reliefweb, 2021b). Etiyopya federal hükümetinin Tigray’a yönelik gıda yardımını engellemesi, açlığı bir savaş silahı olarak kullanması insanlığa karşı suç teşkil etmektedir. Araçların geçişine izin verilmemesi, güvenlik endişesi yaşayan sürücülerin bölgeye gitmek istememesi ve giden araçların yakıt sıkıntısı nedeniyle geri dönememesi tedarik zincirini sekteye uğratmıştır (Mwai, 2021). Yakıt sıkıntısı nedeniyle yardım tırlarının geri dönemediği iddiasını reddeden Etiyopya hükümeti yaşananlardan TPLF’yi sorumlu tutmuşsa da BM İnsani Yardım Koordinasyon

Ofisi akaryakıt tankerlerinin Afar bölgesi yetkilileri tarafından engellendiğini açıklamıştır (Reliefweb, 2021a). Dünya Gıda Programı temsilcisi de Tigray’daki yakıt sorunu nedeniyle bazı bölgelerdeki faaliyetlerin askıya alındığını, ilaç ve sağlık ekipmanlarının yokluğu nedeniyle insanların hayatını kaybettiklerini açıklamıştır (Gerth-Niculescu, 2021).

Batı Tigray’da başlayan çatışmaların şiddetlenmesinin ardından Etiyopya İnsan Hakları Komisyonu (EHRC) ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) ortak soruşturma yürütmüş ve çatışmalarda insanlığa karşı suçun ve savaş suçlarının işlendiğini tespit etmiştir (Metekia, 2022). İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü’nün raporlarına göre de Etiyopya’da insanlığa karşı suç, savaş suçu (öldürme, zorla yerinden etme, işkence, sınır dışı etme, tecavüz, cinsel kölelik dahil diğer cinsel şiddet olayları, yasadışı hapis/tutuklama, imha, çocuk asker kullanımı) işlendiğine ve Amhara yetkililerinin ve özel kuvvetlerin, milislerin, federal güçlerin ortaklığıyla Tigraylara karşı etnik temizlik uyguladığına ilişkin bulgular bulunmaktadır (HRW, 2022b; Amnesty International, 2021). BM İnsan Hakları Konseyi’nin Aralık 2021 tarihli raporuna göre Tigray güçleri Ağustos ve Eylül aylarında Amhara’da sivillere yönelik geniş çaplı cinayet, tecavüz ve diğer cinsel şiddet eylemleri gerçekleştirmiş; Kobo ve Chenna’da sivil mülklerin yaygın şekilde yağmalanması ve yok edilmesi dahil olmak üzere savaş suçları ve insan hakları ihlalleri işlemiştir. Komisyon ayrıca, çatışma başladığından beri tecavüz ve cinsel şiddet suçlarının “şaşırtıcı ölçekte” işlendiğini, Tigraylı kadınların ve kız çocuklarının Etiyopyalı ve Eritreli güçler ve bölgesel milisler tarafından özellikle hedef alındığını tespit etmiştir (Office of the UN High Commissioner for Human Rights, 2022). BM Güvenlik Konseyi’nin, silahlı çatışmalarda ve sonrasında kadınlara yönelik her türlü cinsel şiddetin önlenmesine ilişkin aldığı 1820 (2008), 1888 (2008), 1960 (2010), 2106 (2013) ve 2467 (2019) sayılı bağlayıcı kararlar bulunmaktadır. Bu kararlarda genel olarak çatışmayla bağlantılı cinsel şiddetin analizinin yapılması ve raporlanması, cinsel şiddet faillerinin yargılanması (cezalandırılması), mağdurların adalete erişiminin sağlanması, uluslararası hukuka uygun yasal reformlar gerçekleştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (UNSC, 2009).¹³ BM Güvenlik Konseyi aldığı 1960 sayılı kararda silahlı çatışma durumlarında yaygın ve sistematik cinsel şiddeti önlemek ve bunlara yanıt vermek için atılacak etkili adımların uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına önemli ölçüde katkı sağlayabileceğini ve bunun için Konsey’in uygun adımları atmaya hazır olduğunu ifade etmiştir (UNSC, 2010). BM Genel Sekreteri’nin Çatışmalarda Cinsel Şiddet Konusunda Görevlendirdiği Özel Temsilcisi Pramila Patten Güvenlik Konseyi’ni bilgilendirirken Tigray’da “kadın ve kız çocuklarının akıl almaz bir gaddarlıkla cinsel şiddete maruz kaldığını” söylemiş (HRW, 2021), BM uzmanlar grubu kadınlara yönelik cinsel şiddetin durdurulması için acil eylem çağrısında bulunmuştur (OHCHR, 2021a). Aralık 2021’de

¹² Çalışanları öldürüldüğü için bazı bölgelerdeki çalışmalarını askıya alan Sınır Tanımayan Doktorlar, federal hükümetin getirdiği üç aylık yasak sonrasında Tigray, Gambella, Amhara ve Somali bölgelerinde de çalışmalarını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Sınır Tanımayan

Doktorlar’ın yasağı Ekim ayında sona ererken Norveç Mülteci Konseyi’ne yönelik yasağın süresi uzatılmıştır (Ahmed, 2022).

¹³ Söz konusu kararlar dışında kadınların, barışın inşasına etkin ve aktif katılımını düzenleyen 1325, 1889, 2122, 2242 ve 2493 sayılı kararları da bulunmaktadır (Aydın Koyuncu, 2022).

BM İnsan Hakları Konseyi, Etiyopya'da çatışan tüm taraflarca işlenen uluslararası insan hakları, insani yardım ve mülteci hukuku ihlalleri iddialarını, "bu tür ihlallerin olası toplumsal cinsiyet boyutları da dahil olmak üzere" araştırmakla görevli uluslararası insan hakları uzmanları komisyonu kurulmasını öngören bir kararı kabul etmiştir. BM Güvenlik Konseyi üyeleri Çin, Hindistan ve Rusya olumsuz oy kullanırken; Fransa, İrlanda, Meksika ve Birleşik Krallık olumlu oy kullanmıştır. Kararın ardından Etiyopya hükümeti oturumu kınayan bir basın açıklaması yayınlamış ve "rızası dışında kendisine dayatılan yerleşik mekanizmalarla işbirliği yapmayacaklarını" söylemiştir (Security Council Report, 2021b). Ancak uluslararası toplum şiddetin önlenmesine ilişkin Etiyopya federal hükümeti başta olmak üzere tarafların eylemlerini önleyecek herhangi bir önlem almamıştır.

2020'de BM Genel Sekreteri Guterres Etiyopya'nın istikrarının Afrika Boynuzu bölgesi için çok önemli olduğunu, acilen barışçıl çözüme ulaştırılması gerektiğini vurgulamış, BM'nin (bölgedeki ortaklarıyla birlikte) barışçıl çözüm ve halkın geleceğini güvence altına alma konusunda Etiyopya hükümetinin reformlarını destekleme taahhüdünü yinelemiştir (Guterres, 2020). Buna ek olarak BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet Etiyopya'da yaşanan olası savaş suçlarını araştırmaları için bağımsız soruşturma çağrısı yapmıştır (OHCHRb, 2021).¹⁴ BM Genel Sekreterliği 2020 yılında yaptığı basın açıklamasında Etiyopya'da yaşanan etnik gerilim ve Tigray'daki askeri çatışmalara ilişkin endişelerini dile getirmiş; nefret söylemi, keyfi tutuklama, öldürme, zorla yerinden etme, mülke zarar vermeye ilişkin birçok rapor aldıklarını açıklamıştır (Dujarric, 2020). Etiyopya federal hükümetinin kendi halkını korumaması, BM'ye bağlı ve diğer uluslararası yardım kuruluşu personelinin sınır dışı etmesi, yardım personelinin güvenliğini sağlayamaması, insani yardımların erişimini kısıtlaması karşısında uluslararası toplum gerekli adımları zamanında atmamış; Etiyopya'da vahşet suçları işlendiğine ilişkin raporlar olmasına, başta BM ve ona bağlı kurumlar olmak üzere devlet yetkililerinin konuya ilişkin açıklamaları ve kınamalarına rağmen koruma sorumluluğu etkili bir şekilde uygulanmamıştır.¹⁵

2006 – 2023 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi koruma sorumluluğuna referans veren 90 karar almıştır. Etiyopya-Tigray çatışmasının başladığı Kasım 2020'den Nisan 2023'e kadar koruma sorumluluğuna referans veren 12 karar almış ancak hiçbirinde Etiyopya'da koruma sorumluluğunun işletilmesine değinilmemiştir. Benzer şekilde BM Genel Kurulu da aynı tarihler arasında Etiyopya'yı içermeyen 12 karar almış hatta 2009 yılından sonra ilk kez koruma sorumluluğuna ilişkin 75/L.82 sayılı "Koruma Sorumluluğu ve Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların önlenmesi" başlıklı kararı kabul etmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi ise 27 karar almış ancak yalnızca üç kararda (13 Temmuz 2021 tarihli A/HRC/47/L.20/Rev.1, 17 Aralık 2021 tarihli S-33/1 ve 7 Ekim 2022 tarihli A/HRC/51/L.19) Etiyopya'da yaşanan insani krize değinmiştir (GCR2P, 2023). Mart

2021'de BMGK'dan Etiyopya'daki şiddeti sonlandırmaya ilişkin İrlanda'nın onay alma girişimi Hindistan, Rusya ve Çin'in itirazları nedeniyle başarısız olmuştur. Yaptırım veya dış müdahaleden söz edilmemiş, öneri şiddetin sonlandırılması çağrısıyla sınırlanmıştır. Çin, Tigray'daki şiddete atıf yapılmadan sadece insani duruma dikkat çekilmesini istemiş, Rusya da Çin'i desteklemiştir (Lederer, 2021). Çatışmaların başladığı tarihten itibaren başta Çin ve Rusya'nın itirazları olmak üzere Hindistan, Kenya, Nijer, Tunus ve Saint Vincent ve Grenadinler'in isteksizliği nedeniyle BM Güvenlik Konseyi konuyu yalnızca kapalı oturumda gündemine almış, talepler genel olarak Batılı devletlerden gelmiştir. Temmuz 2021'de İrlanda, İngiltere ve ABD'nin talebi doğrultusunda toplanan BM Güvenlik Konseyi'nin konuyu açık oturumda ele alması gündeme gelmiş; Kenya, Nijer, Tunus ve Saint Vincent ve Grenadinler (A3+1), Çin ve Rusya, açık oturumun konuyu tartışmak için uygun bir format olmadığını savunarak bu girişimi desteklememiştir. İtiraz eden bu ülkeler yaşananları Etiyopya'nın iç meselesi olarak görme eğiliminde oldukları için konunun Konsey tarafından tartışılmaması gerektiğini de ileri sürmüşlerdir (Security Council Report, 2021c). Oturumdan birkaç gün sonra ise Abiy Ahmed, parlamentoda yaptığı konuşmada Etiyopya'nın 60 büyükelçiliğinin yarısını kapattığını duyurmuştur (De Waal, 2021). Dolayısı ile BM Güvenlik Konseyi Etiyopya'da yaşananlarla ilgili olarak aktif bir girişimde bulunmamıştır.

6. Sonuç

Etiyopya'da koruma sorumluluğunun devreye girebileceği vahşet suçlarının işlendiğine ilişkin raporlar ve deliller bulunmaktadır. Devletlerin kendi vatandaşlarını bu dört suçtan koruyamadığı durumda uluslararası toplum öncelikle devletlerin bu sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmakla yükümlüdür. Uluslararası toplumun görevi sorumluluğu devlet yerine karşılamak değil, devletlerin sorumluluklarını yerine getir(ebil)melerine yardımcı olmaktır (UN General Assembly, 2012). Bunun yetersiz kaldığı ve/veya başarısız olduğu durumda ise uluslararası toplum zamanında ve kararlı bir tepki verme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu çerçevede arabuluculuk ve siyasi yaptırım (tehdidi) gibi diğer diplomatik faaliyetler, bilgi toplama, insani yardım, ekonomik yaptırım, yasal işlemler, güç kullanımı veya kullanma tehdidi gibi bir dizi önlem alınabilecektir. Üye devletler bu sorumluluklarını kabul etmiş, ancak Etiyopya'da olduğu gibi kimi durumlarda harekete geçmekte geç kalmış veya isteksiz davranmış ve barışçıl çözüme ulaştırabilecek adımları atmamışlardır.

Çatışmanın olduğu bölgelere yönelik insani yardımların erişiminin engellenmesi, yardım kuruluşlarının faaliyetlerinin kısıtlanması ve çalışanlarının hedef alınması, BM Güvenlik Konseyi'nin daha önce aldığı kararların dikkate alınmaması gibi bir dizi ihlal yaşanmıştır. Batı Tigray'da yaşanan insanlığa karşı suçlar uluslararası toplumun isteksizliği ve harekete geçmemesi nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine çok az gelmiş ve herhangi bir karar alınamamıştır.

bunun da etnik temizlik gibi görüldüğünü bu nedenle tepki vermeleri gerektiğini söylemiş (Anna, 2021) buna karşılık Etiyopya'nın AB temsilcisi Hirut Zemene Haavisto'nun açıklamalarının gerçekleri yansıtmadığını ileri sürmüştür (Fox, 2021b).

¹⁴ Bachelet Etiyopya'da yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak çatışan tüm tarafları kınamış ve insani yardımın erişimine izin vermeye çağırmıştır (The National Tribune, 2022).

¹⁵ AB'nin Etiyopya özel temsilcisi Pekka Haavisto Etiyopyalı yetkililerin kendisine Tigraylıları yok edeceklerini ve temizleyeceklerini söylediğini ve

Etiyopya'da koruma sorumluluğunun uygulan(a)mamasında etkili olan en temel iki unsur devlet egemenliği kalkması ve siyasi irade eksikliğidir (Wight, Cowper-Smith, 2022: 35; D'Costa, 2022: 9). Koruma sorumluluğu, uluslararası hukukun temel prensiplerine dayalı bir kavramdır ve devlet egemenliğinin müttefidir. BM eski Genel Sekreteri Ban Ki-moon Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Tepki başlıklı rapora dair açıklamasında, egemenlik ve koruma sorumluluğu ilişkisi bağlamında, egemenlik ve koruma sorumluluğu tartışmalar olsa da belli bir uzlaşımın sağlandığını belirtmiş ve "devlet egemenliğinin kendi vatandaşlarına karşı suç işleyen devletlerin arkasına saklanabilecekleri bir kalkan olmaması gerektiğini" söylemiştir (UN Secretary General, 2012).

Koruma sorumluluğu insancıl müdahalenin ötesinde önlemleri de içeren bir uluslararası hukuk normudur. Buna karşın devletlerin vatandaşlarını koruyamadığı, vahşetin arttığı ve insanlığa karşı işlenen suçların açıkça tespit edildiği durumlarda siyasal güç mücadelelerinin ön planda tutulduğu ve egemenlik ilkesinin arkasına saklanıldığı görülmektedir. Tigray çatışmasında da şiddetin artan dozu ve işlenen suçlara karşın ne uluslararası yardımlar yeterli derecede ulaştırılmış ne de etkili yaptırımlar uygulanabilmiştir. Sonuç olarak küresel eylemsizlik, insani krizin derinleşmesi şeklinde yansımaları bulmuştur.

Kaynakça

Aalen, L. (2002). *Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian experience 1991-2000*. CMI Report (2), 1-153. <https://www.cmi.no/publications/769-ethnic-federalism-in-a-dominant-party-state>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Addis Standard. (2021, Haziran 17). *News: Ethiopia calls on AU commission on rights abuse in Tigray to stop inquiry; says commission set up outside scope of agreement, lacks legal basis*. <https://addisstandard.com/news-ethiopia-calls-on-au-to-stop-commission-of-inquiry-on-rights-abuse-in-tigray-says-outside-scoop-of-agreement-lacks-legal-basis/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

African Union [AU]. (2021, Kasım 14). *Statement on the Prospects for Peace in Ethiopia by H.E. Olusegun Obasanjo High representative of the Chairperson of the African Union Commission for the Horn of Africa*. <https://au.int/en/pressreleases/20211114/statement-prospects-peace-ethiopia-he-olusegun-obasanjo-high-representative>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

African Union [AU]. (2022, Ekim 25). *AU launches peace talks to end the conflict in the Tigray Region of Ethiopia*. <https://au.int/en/pressreleases/20221025/au-launches-peace-talks-end-conflict-tigray-region-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Ahmed, K. (2022, Ocak 6). Ethiopia lifts five-month suspension of Norwegian Refugee Council's aid work. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/06/ethiopia-lifts-five-month-suspension-of-norwegian-refugee-councils-aid-work>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Amnesty International. (2021, Ağustos 10). *Ethiopia: Troops and militia rape, abduct women and girls in Tigray conflict – new report*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/08/ethiopia-troops-and-militia-rape-abduct-women-and-girls-in-tigray-conflict-new-report/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Anna, C. (2021, Haziran 18). EU envoy: Ethiopian leadership vowed to 'wipe out' Tigrayans. *Associated Press*. <https://apnews.com/article/europe-ethiopia-africa-ffd3dc3faf15d0501fd87cafe274e65a>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Al Jazeera. (2020a, Kasım 4). Ethiopian PM Abiy accuses TPLF of camp 'attack', vows response. <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/4/pm-ahmed-vows-response-after-deadly-attack-in-northern-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Al Jazeera. (2020b, Kasım 4). Ethiopia declares state of emergency in

opposition-ruled Tigray. <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/4/ethiopia-declares-state-of-emergency-in-opposition-tigray-region>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Al Jazeera. (2022, Kasım 2). Ethiopia: Government, Tigrayan forces agree to end two-year war. <https://www.aljazeera.com/news/2022/11/2/ethiopia-warring-sides-agree-cessation-of-hostilities-au>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Al Jazeera. (2021, Kasım 25). UAE air bridge provides military support to Ethiopia gov't. <https://www.aljazeera.com/news/2021/11/25/uae-air-bridge-provides-military-support-to-ethiopia-govt>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Aydın-Koyuncu, Ç. (2022). Feminizm Bağlamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi Kararlarının Analizi. *JEES*, 4(2), 135-145. <http://dx.doi.org/10.46959/jees.1186195>

Bader, L. (2021, Eylül 17). *US Authorizes Sanctions in Ethiopia's Tigray Conflict*. Human Rights Watch. Erişim adresi: <https://www.hrw.org/news/2021/09/17/us-authorizes-sanctions-ethiopia-tigray-conflict>

Badwaza, Y., Temin, J. (2018, Eylül). Reform in Ethiopia: Turning Promise into Progress. *Freedom House*. Erişim adresi: <https://freedomhouse.org/report/policy-brief/2018/reform-ethiopia-turning-promise-progress>

BBC. (2021, Haziran 29). Ethiopia's Tigray war: The short, medium and long story. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-africa-54964378>

Borrell, J. (2021, Ocak 15). *We need humanitarian access to Tigray as urgent first step towards peace in Ethiopia*. EU External Action. https://www.eeas.europa.eu/eeas/we-need-humanitarian-access-tigray-urgent-first-step-towards-peace-ethiopia_en. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Burke, J. (2020, Kasım 4). Fighting reported in Ethiopia after PM responds to 'attack' by regional ruling party. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/04/ethiopia-on-brink-as-pm-orders-military-response-to-attack>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Burns, D. C. (2021, Temmuz 14). *Tigray: Time for the UN to Report on Attacks on Humanitarian Facilities and Personnel*. World Peace Foundation. <https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2021/07/14/tigray-time-for-the-un-to-report-on-attacks-on-humanitarian-facilities-and-personnel/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Central Intelligence Agency [CIA]. (2023). Ethiopia. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/summaries>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Council on Foreign Relations [CFR]. (2023, Haziran 8). Conflict in Ethiopia. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

D'Costa, B. (2022). Tigray's Complex Emergency, Expulsions and the Aspirations of the Responsibility to Protect. *Global Responsibility to Protect*, 14, 5-11. https://brill.com/view/journals/gr2p/14/1/article-p5_3.xml?language=en

De Waal, A. (2020, Kasım 29). Viewpoint: How Ethiopia is undermining the African Union. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-55099908>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

De Waal, A. (2021, Temmuz 19). July 2021 Employee of the Month: Abiy Ahmed. *World Peace Foundation*. <https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2021/07/19/july-2021-employee-of-the-month-abiy-ahmed/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Dujarric, S. (2020, Kasım 13). *Daily Press Briefing by the Office of the Spokesperson for the Secretary-General*. <https://press.un.org/en/2020/db201113.doc.htm>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Emirates Policy Center [EPC]. (2021, Eylül 4). *Can Turkey Tilt the Balance of Ethiopian Conflicts?*. <https://epc.ae/en/details/brief/can-turkey-tilt-the-balance-of-ethiopian-conflicts>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

European Parliament. (2021, Ekim 7). *European Parliament resolution of 7 October 2021 on the humanitarian situation in Tigray*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0421_EN.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

FDRE Government Communication Service [@FdreService]. (2022, Mart 24). Declaration of a Humanitarian Truce by the Government of Ethiopia.

- Twitter.
<https://twitter.com/FdreService/status/1507001573586595848?s=20&t=JlR7eKp3yViW72q8ZjdJ6w>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Fessha, Y. T. (2010). *Ethnic Diversity and Federalism: Consitution Making in South Africa and Ethiopia*. Surrey: Ashgate Publications.
- Fiseha, A. (2012). Ethiopia's Experiment in Accommodating Diversity: 20 Years' Balance Sheet. *Regional & Federal Studies*, 22(4). 435-473.
- Fiseha, A. (2018). Federalism and development: the Ethiopian dilemma. *International Journal on Minority and Group Rights*, 25(3). 333-368.
- Fiseha, A. (2019). Federalism, development and the changing political dynamics in Ethiopia. *International Journal of Constitutional Law*, 17(1). 151-176.
- Fiseha, A. (2023). Ethiopia's Contested Federalism: How to Deal with Cleavages? <https://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2023/02/pp-281-332.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Fox, B. (2021a, Aralık 14). Failure on Ethiopia sanctions 'my biggest frustration' this year, says EU's top diplomat. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/africa/news/failure-on-ethiopia-sanctions-my-biggest-frustration-says-eus-top-diplomat/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Fox, B. (2021b, Mart 1). EU-Ethiopia diplomatic feud intensifies over Tigray criticism. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/africa/news/eu-ethiopia-diplomatic-feud-intensifies-over-tigray-criticism/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- France24. (2021, Eylül 30). Ethiopia to expel senior UN staff following criticism of Tigray aid blockade. <https://www.france24.com/en/africa/20210930-ethiopia-to-expel-senior-un-staff-following-criticism-of-tigray-aid-blockade>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Gallagher, A. (2015). The promise of pillar II: analysing international assistance under the Responsibility to Protect. *International Affairs*, 91(6). 1259-1275. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12459>
- Gebeye, B. A. (2023). The Four Faces of Ethiopian Federalism. *Faculty of Laws University College London Law Research Paper*, 4. 157-190. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4392205>
- Gedamu, Y. (2022). *The Politics of Contemporary Ethiopia: Ethnic Federalism and Authoritarian Survival*. London and New York: Routledge, 2022.
- Gerth-Niculescu, M. (2021, Ekim 11). Expulsions, blockade thwart Tigray relief as fresh offensive launched. *The New Humanitarian*. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2021/10/11/humanitarian-expulsions-blockade-relief-thwarted-Tigray-offensive-launched>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Global Centre for the Responsibility to Protect. (2023, Mayıs 31). Ethiopia. <https://www.globalr2p.org/countries/ethiopia/#:%7E:text=The%20Ethiopian%20Human%20Rights%20Commission,Kadra%20on%209%20November%202020>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Guterres, A. (2020, Kasım 4). *Secretary-General Expresses Alarm over Reported Clashes in Ethiopia's Tigray Region, Calls for Immediate De-escalation of Tensions (SG/SM/20396)*. <https://press.un.org/en/2020/sgsm20396.doc.htm>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Human Rights Watch [HRW]. (2021, Temmuz 2). *UN Security Council: End Inaction on Ethiopia*. <https://www.hrw.org/news/2021/07/02/un-security-council-end-inaction-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Human Rights Watch [HRW]. (2022a, Nisan 6). *"We will erase you from this island": Crimes against humanity and ethnic cleansing in Ethiopia's Western Tigray Zone*. <https://www.hrw.org/report/2022/04/06/we-will-erase-you-land/crimes-against-humanity-and-ethnic-cleansing-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Human Rights Watch [HRW]. (2022b, Nisan 6). *Crimes against Humanity and Ethnic Cleansing in Ethiopia's Western Tigray Zone*. <https://www.hrw.org/news/2022/04/06/crimes-against-humanity-and-ethnic-cleansing-ethiopia-western-tigray-zone>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- International Commission on Intervention and State Sovereignty -ICISS. (2001). *The Responsibility to Protect: The Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. The International Development Research Centre. Ottawa.
- International Development Committee. (2021, Nisan 27). *The Humanitarian situation in Tigray: Tenth Report of Session 2019-21*. <https://committees.parliament.uk/publications/5722/documents/56559/default/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Keller, E. (1998). Regime Change and Ethno-regionalism in Ethiopia: The Case of the Oromo. Asafa Jalata (Ed.). *Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse* içinde (109-124). Lawrenceville, NJ: Red Sea Press.
- Kleinfeld, P. (2021, Ağustos 9). Tigray aid response hit by suspensions, blockade. *The New Humanitarian*. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2021/8/9/tigray-aid-response-hit-by-suspensions-blockade>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Koç, E. N. (2021). Kenya and Guinea: Preventive Strategies in R2P. Pınar Gözen Ercan (Ed.). *The Responsibility to Protect Twenty Years On: Rhetoric and Implementation* içinde (s. 55-80). Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Le Monde. (2022b, Ağustos 27). UN condemns air strike that hit kindergarten in Tigray. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/08/27/un-condemns-ethiopia-air-strike-that-hit-kindergarten-in-tigray_5994950_4.html. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Le Monde. (2022a, Eylül 20). Ethiopia rejects UN report warning of crimes against humanity in Tigray. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/09/20/ethiopia-rejects-un-report-warning-of-crimes-against-humanity-in-tigray_5997687_4.html. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Lederer, E. M. (2021, Mart 6). Diplomats: UN fails to approve call to end Tigray violence. *Associated Press*. <https://apnews.com/article/russia-violence-india-humanitarian-assistance-ethiopia-f93a9a6bc7c0845a37cf7e3e3757e1e7>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Mabera, F. (2023, Şubat 15). Ethiopia's Tigray Conflict Peace Deal Showcased the African Union's Peace Diplomacy, but Several Sticking Points Remain. *Wilson Center Africa Up Close*. <https://africaupclose.wilsoncenter.org/ethiopia-tigray-conflict-peace-deal-african-union/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Mengistu, M. M. (2015). Ethnic federalism: A means for managing or a triggering factor for ethnic conflicts in Ethiopia, *Social Sciences*, 4(4). 94-105. doi: 10.11648/j.ss.20150404.15
- Metekia, T. S. (2022, Haziran 21). Prosecuting crimes against humanity in Ethiopia: where is the law?. *Institute for Security Studies*. <https://issafrica.org/iss-today/prosecuting-crimes-against-humanity-in-ethiopia-where-is-the-law>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Mukwege Foundation (2022). *Understanding Conflict Related Sexual Violence in Ethiopia Research Report 2022*. https://www.mukwegefoundation.org/wp-content/uploads/2022/10/ETH_CRSV-in-ETH-Report_221012_FINAL.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Mutambo, A. (2021, Aralık 2). China says Ethiopia capable of handling Tigray conflict. *The East African*. <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/rest-of-africa/china-says-ethiopia-capable-of-handling-tigray-conflict-3639072>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Mwai, P. (2021, Eylül 27). Ethiopia's Tigray crisis: Why are hundreds of aid trucks stranded?. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/58681797>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Office of the Prime Minister – Ethiopia [@PMEthiopia]. (2020, Kasım 4). TPLF attacks Ethiopian National Defense Forces Base in Tigray. The Ethiopian National Defense Forces, under the direction of a Command Post, have been ordered to carry out their mission [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/PMEthiopia/status/1323832961209229317?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1323832961209229317%7Ctwgr%5E44cd434cd3188a9ee637511e25376f4830e16327%7Ctwcon%5E1_c10&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.aljazeera.com%2Fnews%2F2020%2F11%2F4%2Fpm-ahmed-vows-response-after-deadly-attack-in-northern-ethiopia. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Office of the UN High Commissioner for Human Rights [OHCHR]. (2022, Eylül 19). *UN experts warn of potential for further atrocities amid resumption of conflict in Ethiopia*. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/un-experts-warn-potential-further-atrocities-amid-resumption>

conflict#:~:text=The%20commission%20found%20reasonable%20ground%20and%20September%202021. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Office of the UN High Commissioner for Human Rights [OHCHR]. (2021b, Mart 4). *Ethiopia: Persistent, credible reports of grave violations in Tigray underscore urgent need for human rights access – Bachelet*. <https://www.ohchr.org/en/2021/03/ethiopia-persistent-credible-reports-grave-violations-tigray-underscore-urgent-need-human>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Office of the UN High Commissioner for Human Rights [OHCHR]. (2021a, Aralık 3). *Tigray conflict: UN experts call for urgent action to stop violence against women*. <https://www.ohchr.org/en/2021/12/tigray-conflict-un-experts-call-urgent-action-stop-violence-against-women>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Office of the US Trade Representative [USTR]. (2022, Ocak 1). *U.S. Terminates AGOA Trade Preference Program for Ethiopia, Mali and Guinea*. <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2022/january/us-terminates-agoa-trade-preference-program-ethiopia-mali-and-guinea>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Paravicini, G. ve Houeild, K. (2021, Haziran 15). EXCLUSIVE UN official accuses Eritrean forces of deliberately starving Tigray. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/africa/exclusive-un-official-accuses-eritrean-forces-deliberately-starving-tigray-2021-06-11/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Pelz, D. (2021, Şubat 22). German-Ethiopian ties suffer over Tigray. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/german-ethiopian-relationships-suffer-over-tigray/a-56655824>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Pilling, D. ve Schipani, A. (2023, Ocak 15). War in Tigray may have killed 600,000 people, peace mediator says. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/2f385e95-0899-403a-9e3b-ed8c24ad4e7>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Plaut, M. (2021). The Tigray War and Regional Implications Vol I. <https://eritreahub.org/the-tigray-war-and-regional-implications-full-report>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Quach, G. (2021, Ekim 1). Ethiopia expels ‘meddling’ UN staff as famine deepens in Tigray without aid. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development/2021/oct/01/ethiopia-expels-meddling-un-staff-as-famine-deepens-in-tigray-without-aid>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reliefweb. (2021a, Eylül 2). Ethiopia - Tigray Region Humanitarian Update Situation Report, 2 Sep 2021. <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-tigray-region-humanitarian-update-situation-report-2-sep-2021>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reliefweb. (2021b, Eylül 2). Statement by Acting Humanitarian Coordinator for Ethiopia, Grant Leaity, on the operational constraints and de facto humanitarian blockade of Tigray, 2 September 2021. <https://reliefweb.int/report/ethiopia/statement-acting-humanitarian-coordinator-ethiopia-grant-leaity-operational>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reuters. (2020, Kasım 21). Ethiopia rejects African mediation, pushes toward rebel-held Tigray capital. <https://www.reuters.com/article/ethiopia-conflict-idINKBN28108V>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reuters. (2021, Mart 13). Ethiopia rejects U.S. allegations of ethnic cleansing in Tigray. <https://www.reuters.com/article/uk-ethiopia-conflict/ethiopia-rejects-u-s-allegations-of-ethnic-cleansing-in-tigray-idUSKBN2B50ES>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reuters. (2022, Eylül 12). Tigrayan forces say ready to accept an AU-led peace process in Ethiopia. <https://www.reuters.com/world/africa/tigrayan-forces-say-ready-accept-an-au-led-peace-process-ethiopia-2022-09-11/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Reuters. (2023, Ocak 29). Eritrea troops still on Ethiopian soil, U.S. says. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/africa/eritrea-troops-still-ethiopian-soil-us-2023-01-28/>

Savaş-Cazala, M. (2021). Côte D'Ivoire: A Timely and Decisive R2P Action? Pınar Gözen Ercan (Ed.). *The Responsibility to Protect Twenty Years On: Rhetoric and Implementation* içinde (s. 107-131). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Security Council Report. (2020, Aralık 13). *Ethiopia (Tigray): Discussion of the humanitarian situation under “Any Other Business”*. [https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2020/12/ethiopia-tigray-discussion-of-the-humanitarian-situation-under-any-other-](https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2020/12/ethiopia-tigray-discussion-of-the-humanitarian-situation-under-any-other-business.php)

[business.php](https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2020/12/ethiopia-tigray-discussion-of-the-humanitarian-situation-under-any-other-business.php). (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Security Council Report. (2021a, Mart 3). *Ethiopia (Tigray) Meeting under “Any Other Business”*. <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2021/03/ethiopia-tigray-meeting-under-any-other-business.php>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Security Council Report. (2021b, Aralık 19). *Ethiopia: Meeting under “Any Other Business”*. <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2021/12/ethiopia-meeting-under-any-other-business.php>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Security Council Report. (2021c, Temmuz 2). *Ethiopia (Tigray): Open Briefing*. <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2021/07/ethiopia-tigray-open-briefing.php>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

The African Commission on Human and Peoples' Rights [ACHPR]. (2021). *Resolution on the Fact-Finding Mission to the Tigray Region of the Federal Democratic Republic of Ethiopia- ACHPR/Res. 482 (EXT.OS/XXXII) 2021*. <https://inquiry.achpr.org/resolution/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

The Guardian. (2021, Ağustos 29). Tigray rebels accuse AU of bias as mediation efforts grow. <https://guardian.ng/news/tigray-rebels-accuse-au-of-bias-as-mediation-efforts-grow/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

The National Tribune. (2022, Mart 8). Human Rights Council Discusses Situation of Human Rights in Afghanistan and in Tigray Region of Ethiopia. <https://www.nationaltribune.com.au/human-rights-council-discusses-situation-of-human-rights-in-afghanistan-and-in-tigray-region-of-ethiopia/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

The New Humanitarian. (2021, Temmuz 12). Aid access to Tigray remains stalled, despite ceasefire. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2021/7/12/aid-access-to-tigray-remains-stalled-despite-ceasefire>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

The Organization of World Peace [OWP]. (2023). *Tigray Conflict*. https://theowp.org/crisis_index/tigray-conflict/. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Tigray External Affairs Office [@TigrayEAO]. (2022, Mart 24). Statement by the Government of Tigray on Cessation of Hostilities. Twitter. <https://twitter.com/TigrayEAO/status/1507108987107430407?s=20&t=JI R7eKP3yViW72q8ZjdJ6w>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

UN Population Fund [UNFPA]. (2022, Kasım 2). *Ethiopia: From conflict to climate shocks*. <https://www.unfpa.org/ethiopia-conflict-climate-shocks-women-and-girls-are-disproportionately-affected>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

UN General Assembly. (2005). *Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005 (A/RES/60/1)*. BM. New York.

UN General Assembly. (2009). *Implementing the responsibility to protect, Report of the Secretary General (A/63/677)*. BM. New York.

UN General Assembly. (2012). *Responsibility to protect: timely and decisive response. Report of the Secretary General (A/RES/66/874-S/RES/2012/578)*. BM. New York.

UN General Assembly. (2014a). *Fulfilling our collective responsibility: international assistance and the responsibility to protect. Report of the Secretary General (A/68/947-S/2014/449)*. BM. New York.

UN General Assembly. (2015). *A vital and enduring commitment: implementing the responsibility to protect Report of the Secretary-General (A/69/981-S/2015/500)*. BM. New York.

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [OCHA]. (2020, Kasım 2021). *Ethiopia: Tigray Region Humanitarian Update – Situation Report No. 4*. <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-tigray-region-humanitarian-update-situation-report-no-4-20-november-2020>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

UN Secretary General. (2012). *Secretary-General's remarks to General Assembly Informal Interactive Dialogue on “The Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response”*. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2012-09-05/secretary-generals-remarks-general-assembly-informal-interactive>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

UN Security Council. (2009). *Resolution 1888. S/RES/1888*. <https://www.un.org/shestandsforpeace/sites/www.un.org/shestandsforpea>

ce/files/unscr_1888_2009.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

UN Security Council. (2010). *Resolution 1960. S/RES/1960*. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCResolutionWomen_SRES1960%282010%29%28en%29_0.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Wight, P. (2021, Haziran 27). Ethiopia's sovereignty and the Responsibility to Protect in Tigray. *Ethiopia Insight*. <https://www.ethiopia-insight.com/2021/06/27/ethiopias-sovereignty-and-the-responsibility-to-protect-in-tigray/>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Wight, P., Cowper-Smith, Y. (2022). Mass Atrocities in Ethiopia and Myanmar: The Case for 'Harm Mitigation' in R2P Implementation. *Global Responsibility to Protect*. https://brill.com/view/journals/gr2p/14/3/article-p339_008.xml

World Food Programme [WFP]. (2022, Ocak 28). *Severe hunger tightens grip on northern Ethiopia*. <https://www.wfp.org/news/severe-hunger-tightens-grip-northern-ethiopia>. (Erişim Tarihi: 01.09.2023).